

Jan Frątczak

Edukacja seksualna dzieci przedszkolnych

Nauczyciel i Szkoła 1 (2), 93-98

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan FRĄTCZAK

Edukacja seksualna dzieci przedszkolnych

Mówiąc o edukacji seksualnej należałoby przyjąć następujące tezy do działalności praktycznej¹:

- każda edukacja musi uwzględniać rzeczywistość płci, ponieważ płeć stanowi o strukturze osobowości;
- w edukacji seksualnej nie można eksponować tylko wiedzy biologicznej, ale także i nade wszystko zagadnienia etyczne płciowości i życia erotycznego człowieka;
- z zakresu wiedzy biologicznej należałoby dziecku ukazać całą prawdę, tzn. nie tylko, że matka urodziła je, ale dlaczego urodziła i jak to się stało (że rodzice kochali się);
- z zakresu etyki należy zwrócić uwagę na to, że życie seksualne jest związane z miłością i radością;
- zainteresowanie płcią przeciwną ma wyraźnie charakter falowy; pierwsze w przyprawie ciekawości następuje bardzo wcześnie, tzn. poniżej 5 roku życia; wyraźnie spada w wieku 7–9 lat i pojawia się w okresie przedpokwitaniowym, tj. około 10–11 roku życia;
- wczesny okres przedszkolny sprzyja działalności poznawczej. Małe dziecko działa w sposób dla siebie dostępny, wykorzystując wszystkie okoliczności, które mogą stanowić źródła wiedzy. Są nimi najczęściej rówieśnicy; oni bowiem w codziennych sytuacjach pełnią podwójną funkcję: intrygują swoją odmiennością, a jednocześnie zaspokajają ciekawość. Pierwsze odkrycia dokonywane są przy okazji wspólnej zabawy, wspólnej kąpieli, wspólnych czynności fizjologicznych itp.

¹ Półtawska W.: *Rola rodziców w wychowaniu seksualnym młodzieży*. [W:] Adamski F. (red.): *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*. Kraków 1982, s. 324–326; Beisert M.: *Seks twojego dziecka*. Poznań 1991, s. 46–47.

Warto tu nadmienić, że już dziecko dwuletnie umie wskazać na swoje narządy płciowe i nazwać je, odróżniać płć według uczesania i ubrania; pyta np. dlaczego mężczyzna nie ma piersi, dlaczego inaczej wydała mocz².

Dziecko trzyletnie lubi oglądać i dotykać ciała swoich rodziców, wykazuje zainteresowanie małżeństwem (ożenię się z mamą), wyraża swoje uczucia wyrazami „kocham”, „lubię” oraz stawia pytania, np. skąd biorą się dzieci?

Czteroletnie dzieci interesują się budową swego ciała, demonstrują swoją nagość i uczą się słów związanych z budową i fizjologią płci. Źródłem tych zainteresowań jest najbliższe środowisko. Nadal stawiają pytania typu: „skąd się biorą dzieci”, umieją powiązać wygląd kobiety ciężarnej z przyjściem na świat dziecka.

Pięcio- i sześćioletnie dzieci jeszcze szczegółowiej interesują się różnicami w budowie ciała obu płci, co niekiedy doprowadza do rozbierania się i wzajemnego oglądania. Lubią bawić się w lekarza, pielęgniarkę, szpital. Zestaw ich pytań rozszerza się, np. o to, jak się rodzą, czym się różni mężczyzna od kobiety.

Źródłem wiedzy seksualnej dzieci w tym wieku są: zastyszane wyrazy od rodziców, rówieśników i dorosłych, a także z audycji telewizyjnych, widziane obrazy telewizyjne, obserwacje życia młodzieży i dorosłych.

W wielu przedszkolach zakazuje się dzieciom przyglądania się nagości innych, zwłaszcza ich narządom płciowym, przy czym nauczycielki nie wyjaśniają powodów tego zakazu, a jedynie tę czynność określają jako „brzydka”, upoważniając przez to dzieci do tego, aby jawne obcowanie z nagim ciałem kojarzyło się z wymienionym określeniem³.

Jeżeli dziecko nie poznało ciała swego rówieśnika w codziennych sytuacjach, zaczyna samo prowokować określone zdarzenia aż do osiągnięcia celu, m.in. przez wspólne zabawy połączone z rozbieraniem się, a nawet przymuszanie innego dziecka, aby pokazało swoje narządy płciowe, ponadto przez podglądanie dorosłych oraz oglądanie ilustracji. Dość często w tym celu organizują zabawę w lekarza, szpital, pielęgniarkę, mamę i tatę, masażystę, balet, chłopca i dziewczynkę itp.

Odnośnie edukacji seksualnej dzieci, a zwłaszcza dzieci w wieku przedszkolnym, jest wiele poglądów. Jednak można wyróżnić dwa podstawowe:

- nie prowadzić zamierzonej, planowej edukacji, a jedynie odpowiadać na ewentualne pytania stawiane nauczycielce przez dzieci;
- prowadzić celowo planowaną edukację seksualną w kontekście innych dziedzin edukacji i to w chwili pojawienia się określonej sytuacji.

Odnośnie pierwszego stanowiska należy przypomnieć, że: wielu psychologów jest zdania, że osobowość dziecka kształtuje się nawet wtedy, gdy dorośli nie podejmują żadnych w tym zakresie czynności edukacyjnych. I wcale nie musi ona być kształtowana nieprawidłowo. Zależy to od środowiska, w jakim żyje dziecko. Jednak znacznie pewniejsze szanse szczęśliwego życia ma to dziecko, które może

² Buczkowski K.: *Płeć człowieka*. Warszawa 1987, s. 62–65.

³ Frątczakowie E. i J.: *Edukacja zdrowotna dzieci przedszkolnych*. Toruń 1996, s. 217.

rozmawiać o nurtujących go pytaniach z tego zakresu. W obu przypadkach należy umiejętnie łączyć podstawową wiedzę biologiczną z wartościami etycznymi. Jesteśmy zwolennikami tej drugiej koncepcji. Dlatego odpowiadamy na pytania dlaczego, kiedy i jak należy realizować edukację seksualną w wieku przedszkolnym⁴. Jednym z podstawowych powodów, dla których należy organizować edukację seksualną dzieci w wieku przedszkolnym to ich swoiste zainteresowania budową narządów rozrodczych i różnicami między dziewczynką i chłopcem, kobietą i mężczyzną oraz rodzeniem dzieci. Wyrazem tego są ich pytania. Jeżeli ich nie stawiają to być może:

- mają trudności z formułowaniem;
- rodzice, nauczycielka czy inne osoby unikali udzielania im odpowiedzi;
- wyczuły zażenowanie lub zniecierpliwienie tych osób w związku z podejmowanym tematem;
- już zrozumiwały, że wszystko co dotyczy płci i urodzeń należy, zdaniem dorosłych, do dziedziny zakazanej, wstydlivej.

W przeciwnych sytuacjach dzieci zadają pytania i oczekują odpowiedzi. A zatem, czyż nauczycielka ma czekać aż zaczną one zadawać pytania na podstawie wiadomości uzyskanych od rówieśników i wtedy dopiero udzielić im odpowiedzi. Ponadto, dziecko darzy ją zaufaniem tak jak rodziców. Zatem nie należy tego zaufania zawieść.

Nauczycielka, której wychowankowie nie pytają o sprawy seksualne, lub w jej obecności nie rozwija się, albo wręcz milknie swobodna rozmowa dzieci na te tematy, powinna być zaniepokojona, gdyż może to świadczyć, iż szukają one odpowiedzi na pytania poza nią, albo że sprawy te są tak wstydlive, iż nie należy o nich mówić przy pani. Winna także pamiętać, że instynkt płciowy bardzo wcześnie budzi się w dziecku – choć nie w takiej formie jak u dorosłych – wywołując w nim poczucie winy, bardzo trudnej do usunięcia. Sprawy płci z powodu braku właściwych informacji – podanych w odpowiednim czasie – stają się sprawami zakazanymi, pozostają w sferze instynktów i nie wchodzą w skład osobowości.

Następny z powodów konieczności podejmowania edukacji seksualnej to wzrastająca fala gwałtów dokonywanych na dzieciach przez dorosłych, nawet z najbliższego środowiska. Ież, dziewcząt pilnie strzeżonych przez rodziców, uległo zaczepkom seksualnym dorosłych, często we własnej rodzinie. Ilu chłopców padło ofiarą praktyk homoseksualistów, nie rozumiejąc nawet dokładnie, co ich spotyka. Zatem uświadomienie dzieci w tym zakresie jest konieczne już od najmłodszych lat. Następnym powodem uświadamiania seksualnego dzieci w wieku przedszkolnym to fakt, że po starannym przeprowadzeniu ich uświadamienia płciowego następuje szybki i niespodziewany rozwój intelektualny. I wreszcie, wiele nerwic i objawów nerwowych dzieci wynika z braku ich uświadamienia płciowego. Jak-

⁴ Arthur A.: *Wyjaśniamy dzieciom tajemnice życia. Książka dla rodziców*. Warszawa 1973 (tłum. z francuskiego).

kolwiek stany te występują dość rzadko, nie można ich lekceważyć. Nie znajdując normalnego przystosowania do warunków, w jakich się rozwijają, dzieci wpadają w nerwicę. Wszyscy psycholodzy wiedzą, że większość niewytłumaczonych stanów lękowych wynika bezpośrednio lub pośrednio z przyczyn podświadomości płciowej. Szczególnie uderzająca jest intuicja z jaką dzieci w wieku, kiedy jeszcze nie mogą zrozumieć istotnego znaczenia i wartości pożycia płciowego rodziców, odgadują jego istnienie.

Drugie podstawowe pytanie z metodyki edukacji seksualnej dzieci to – kiedy rozpoczynać tę edukację? Można odpowiedzieć, że od chwili urodzenia dziecka, a dokładniej, gdy zaczyna ono pojmować otaczający je świat i można je czegoś nauczyć. I trzecie pytanie – jak należy prowadzić edukację seksualną dzieci w wieku przedszkolnym? Dzieciom dostępne są dwa źródła wiedzy, a mianowicie:

1. Bezpośrednia obserwacja osobista tego wszystkiego, z czym się zaznajamiają za pomocą zmysłów oraz logiczne wnioski, jakie stąd mogą wyciągnąć i niektóre dane wyprowadzone z własnej intuicji.

2. Nauczanie przez dorosłych bezpośrednio czy za pomocą książki, przez przekazywanie dzieciom własnych wiadomości i doświadczenia.

Przy czym nauczając dzieci należy pamiętać o tym, aby:

- z jednej strony – umyślnie ich mógł przyswoić treść przekazywanych wiadomości,
- z drugiej – podane wiadomości nie zdeformowały ich życia w sferze uczuciowej i moralnej.

Edukacja seksualna stwarza nauczycielkom wiele trudności, a to ze względu na:

- niewystarczającą znajomość swoistych cech (zasad i metod) edukacji seksualnej dzieci,
- niechętny, a często wrogi stosunek niektórych rodziców do wyjaśnienia spraw seksualnych dzieciom,
- dezinformację dziecka wynikającą ze sprzecznych wiadomości na ten temat pochodzących z różnych źródeł (zwłaszcza rodzice – nauczycielka),
- posiadane przez dzieci wiadomości i słowa o odcieniu wulgarnym przyswojone od rodziców lub starszych dzieci.

Proponowane dotychczas metody wychowania seksualnego dzieci w wieku przedszkolnym, sprowadzające się do uświadomienia przez analogię budowy i funkcji narządów rozrodczych z budową i funkcją kwiatów i rozmnażaniem zwierząt oraz podawanie wielu wiadomości naraz okazały się nieskuteczne. A to dlatego, że analogia wymaga umiejętności logicznego myślenia, które na tym poziomie ma bardzo ograniczony zakres oraz wymaga szerokiej wiedzy przyrodniczej, której dziecko nie posiada. Ponadto stawiając pytanie, np. dotyczące płci, nie oczekuje ono zbyt wielu informacji, zaś podawanie mu wiadomości wychodzących poza jego pytania niepotrzebnie rozbudza jego zainteresowania w tej dziedzinie, co jest całkowicie zbędne i niewskazane. Negatywne są także metody polegające na opowiadaniu dzieciom bajek o „bocianach, które przynoszą dzieci”, o kapuście, w której rodzą się dzieci i innych nieprawdopodobnych

sytuacjach⁵. Dlatego podajemy kilka wskazań potrzebnych przy podejmowaniu bardziej skutecznej edukacji seksualnej, wypracowanych na podstawie doświadczeń praktycznych i przesłanek psychologicznych.

Zadaniem nauczycielki w tym zakresie jest:

- Udzielenie dzieciom odpowiedzi na pytanie dziecka indywidualnie, w obecności dzieci zdradzających podobne zaciekawienie, bez wprowadzania atmosfery tajemniczości i sensacyjności. Odpowiedzi winny być adekwatne do pytania, tzn. zawierać informacje zasadnicze i wiarygodne.
- Udzielana odpowiedź na takie same pytania zadane przez to samo dziecko lub przez inne dzieci w różnych okolicznościach winna być zawsze podobna. Inna może być jedynie wtedy, gdy dziecko wykazuje większe zainteresowanie lub doświadczenie. Uświadomienie dzieci winno być stopniowe.

W obu wymienionych przypadkach chodzi przede wszystkim o to, aby nauczycielka szczerze odpowiadała na pytania dzieci, a zarazem nauczała zrozumienia dla nieświadomości lub błędów innych. Winna niekiedy powiedzieć: „To, co wiecie, dotyczy was i nas, waszych rodziców, inni rodzice postępują jak chcą ze swoimi dziećmi. To nie nasza rzecz. Jeżeli ktoś z waszych znajomych lub rówieśników mówi o tym nieprawdę, np. że dzieci rodzą się w kapuście, że przynoszone są przez bociany lub kupowane w sklepach czy u lekarzy – nie sprzeciwiajcie się, niech sobie mówią. Wy wiecie, jak jest naprawdę, ale zachowajcie to dla siebie”. Wyjaśnienia należy udzielić ponieważ, gdy dziecko wie, co powinno wiedzieć, jego umysł przestaje być zajęty tymi sprawami.

W miarę możliwości, w edukacji seksualnej dzieci należy przestrzegać zasady indywidualizacji i stopniowania trudności w przekazywaniu wiadomości. W tym celu konieczne jest poznanie każdego dziecka, nawiązanie z nim kontaktu i zapewnienie odpowiedniego czasu na wyjaśnienie, a także dobieranie odpowiednich słów w prowadzonej z nim rozmowie. Nie należy karać dzieci za zabawy, w których odzwierciedlają niektóre sceny crotyczne, seksualne, a jedynie odwrócić ich uwagę poprzez inne zabawy. Przy tej okazji trzeba poszukiwać źródeł takiego zachowania dzieci poprzedzając rozmowę z ich rodzicami. Należy przyjąć za prawidłowe zjawisko, że już trzyletnie dzieci interesują się płcią i różnicami w budowie dziewczynki i chłopca, kobiety i mężczyzny, niekiedy oglądają wzajemnie narządy płciowe. Mówienie dzieciom w tych sytuacjach, że robią sobie krzywdę, pogarsza tylko sprawę. Najważniejszymi elementami edukacji seksualnej jest rozbudzenie i kształtowanie uczuć dziecka, a zwłaszcza uczuć opiekuńczych, odpowiedzialności oraz gotowości udzielenia pomocy słabszemu. A można je realizować dzięki kształtowaniu postaw dzieci w zakresie:

- sprawowania opieki nad mniej „zaradnymi” dziećmi w grupie;
- kulturalnego zachowania się wobec kobiet ciężarnych, kobiet z małymi dziećmi na rękach, ludzi starszych, kalekich itp.;

⁵ Lanota A., Merżan S.: *Skąd się biorą dzieci. Poradnik dla rodziców i nauczycielek przedszkoli*. Warszawa 1986

- odpowiedniego wyjaśnienia zjawisk związanych z urodzeniem i wychowaniem młodego potomstwa przez ptaki, ssaki (dziecko w wieku przedszkolnym personifikuje wiele obiektów przyrodniczych) ze szczególnym zwróceniem uwagi na wielki wysiłek obojga rodziców;
- organizowania zabaw tematycznych: w domu rodziców – opieka nad rodzeństwem, a także z zastosowaniem lalek..

Reasumując, podstawowymi metodami edukacji seksualnej dzieci w wieku przedszkolnym są:

- pytania dzieci i odpowiedzi nauczycielki,
- zabawy tematyczne, np. u lekarza, pielęgnacja niemowlęcia,
- rozmowa z zastosowaniem obrazków i tekstów przeznaczonych dla dzieci.